

Hooglandse Nieuwe

informatieblad voor alle geïnteresseerden
rondom de Hooglandse Vieringen van de
Ekklesia Leiden

zestiende jaargang, nr. 5
november 2020
€ 2 (gratis voor leden)

ekklesia
leiden

50

Jubeljaar

Rapenburg 100
2311 CA Leiden
071-5134 558

info@ekklesialeden.nl
www.ekklesialeden.nl
www.rapenburg100.nl

Hooglandse Nieuwe is het blad voor alle geïnteresseerden rondom de Hooglandse Vieringen van de Ekklesia Leiden.
Het verschijnt zesmaal per jaar.

Redactie Arie de Kluijver, Jasper Radder, Wim Schouten, Jan Slotboom, Myranda Wilbrink, Paulien van Yperen

Opmaak Jan Slotboom

Voorplaat Arie de Kluijver

Drukwerk Sylvia van Hoven

Downloaden
www.ekklesialeden.nl/publicaties

Postabonnement € 20 per jaar
Nieuwe abonnees opgeven bij het secretariaat:
info@ekklesialeden.nl

Volgend nummer
Kopij voor het kerstnummer van 20 december uiterlijk op zondag 6 december naar:
hn@ekklesialeden.nl

PASTORES

- *Christiane van den Berg-Seiffert*, participantenpastor, 071-512 5137, christianevandenbergh@ekklesialeden.nl
- *Rob van Waarde*, studentenpastor (PKN) 06-4193 5997, rob@rapenburg100.nl
- *Claudia Sarti*, lifecoach, claudia@rapenburg100.nl

VERENIGING LSE-Ekklesia Leiden

Zie: www.ekklesialeden.nl

Dagelijks bestuur:

- *Ronald Meester*, voorzitter@ekklesialeden.nl
- *Sytske Visscher*, secretaris@ekklesialeden.nl
- *Flip van Hoven*, penningmeester@ekklesialeden.nl

REKENINGNUMMERS

Vereniging LSE: NL66 INGB 0004 8198 29
- voor alle vrijwillige bijdragen
- voor lidmaatschap: € 25 (studenten € 12,50) per jaar
Stichting rk Vrienden van het Leidse Studenten Pastoraat: NL52 INGB 0000 6152 28
Stichting Diaconaal Fonds Hulpverlening LSE: NL42 INGB 0003 3133 66 voor alle diaconale giften

Vereniging Ekklesia Leiden

In dit nummer over *Jubeljaar*

3 Redactioneel

Wim Schouten

4 Jubelen in en over het Jubeljaar!?

Jan Delhaas

7 De Ekklesia 50 jaar

Rob Brussee

10 50 jaar Ekklesia en de rol van de Schola

Paul van Amersfoort

13 Jubileumschikking

Monique van der Gaag

14 Herwonnen vrijheid

Mosje ben Amran

... en verder

15 Ekklesia-nieuws

Van het bestuur

16 Actief en informatief

Pianist: Stanislaw Jar

Diaconie: collectes

17 Hooglandse Vieringen

Cor van Bree

18 Hoogstpersoonlijk

- **In Memoriam:** Herman Wiersinga, Joop Brons, Connie van Veenendaal, Jan de Bruijne

24 Stiltewandeling zo 14 november, Huys te Warmont

25 Vier woensdagavonden in gesprek over:

Duurzaamheid

26 - Muziektheatervoorstelling over **Bonhoeffer**

- boek: 'De intelligentie van het hart'

29 Feddema actueel: Het complotdenken

30 Achterkant

Wim Schouten

Jubeljaar

Het is zo ver! De Ekklesia Leiden heeft Abraham gezien.

De naam 'Abraham' betekent letterlijk 'vader van veel volkeren'. Abraham wordt dan ook door zowel Joden en Christenen als door Islamieten als aartsvader gezien. Maar hij zou ook best voor de aartsvader van de Ekklesia kunnen doorgaan. Onze Ekklesia is immers al vijftig jaar een levensbeschouwelijk thuis voor mensen uit heel diverse tradities; mensen die, ondanks al hun verschillen, erkennen dat ze loten zijn van dezelfde stam. De Ekklesia vijftig jaar vaderhuis van vele volkeren. Wil je het nog mooier? Dat is toch zeker wel een feestje waard. Helaas is dit bijzondere kroonjaar tevens een coronajaar. We zullen de festiviteiten dus een jaartje uit moeten stellen. Maar laten we het positieve voorbeeld van Monique van der Gaag volgen en het uitstel van de festiviteiten ervaren als een verlenging van de voorpret.

Wat u trouwens niet hoeft uit te stellen is het lezen van dit bijzondere nummer van de Hooglandse Nieuwe met als thema 'Jubeljaar'. Dankzij René Fraters legt Mozes zelf ons in dit nummer uit, dat het jubeljaar bedoeld is om als gemeenschap op gezette tijden een nieuw begin te maken. Een nieuw begin, vrij van alles wat in de loop der jaren is scheefgegroeid. Paul van Amersfoort is het roerend met Mozes eens. In zijn terugblik op 50 jaar Ekklesia en 50 jaar Schola Cantorum kijkt hij ook vooruit. Om een levendige gemeenschap te blij-

ven is het volgens hem van belang om, meedeinend op de golven van de tijdgeest, open te staan voor een continu proces van vernieuwing. Dat biedt perspectieven om van de coronanood een vernieuwingsdeugd te maken.

Vaak weet je pas wat je had wanneer je het mist. Dat geldt ook voor onze Hooglandse vieringen in de vorm die we gewend waren. Wanneer ik mensen vraag wat ze daaraan het meest missen, dan is dat meestal het sociale aspect, het samenzijn, het ontmoeten. In onze diensten ontmoeten we zoals Rob Brussee schrijft reisgenoten op onze weg naar een betere wereld. Van die reisgenoten kunnen we er nu maar een beperkt aantal, op gepaste afstand van tenminste anderhalve meter ontmoeten. Toch vinden we, al dan niet langs digitale weg, wegen om elkaar te blijven inspireren. Nu we noodgedwongen meer dan anders thuis zitten en tal van vaste waarden op losse schroeven staan, hebben we in het jubileumjaar van onze Ekklesia de gelegenheid om met Rob Brussee te beseffen wat er allemaal anders, beter, eerlijker kan in onze maatschappij en hoe we daar als leden van de Ekklesiegemeenschap aan kunnen bijdragen.

Dat de periode waarin niets meer is zoals het leek samenvalt met het 50-jarig bestaan van de Ekklesia, kan ons helpen om ons bewust te zijn van de kracht van onze traditie van samen opkomen voor sociale rechtvaardigheid. Jan Delhaas maakt ons met zijn bijdrage aan dit

nummer bewust van de explosieve, revolutionaire betekenis van het jubeljaar in de oudtestamentische zin, maar ook hoe de sociale revolutie die eruit zou moeten volgen de basis vormt van leven en leer van Jezus.

Het jubeljaar waarin we conform de Bijbelse traditie uitgenodigd worden om een nieuw begin te maken is tevens het jaar waarin we worden gedwongen om dingen anders te doen dan we gewend waren. Laten we, nu we samen Abraham gezien hebben, beseffen dat we allemaal kinderen zijn van een vader van vele volkeren. Niet alleen als betrokkenen bij de Ekklesia, maar vooral ook als bewoners van de planeet Aarde. Laten we in ons jubileumjaar het feesten uitstellen, maar de voorpret betekenis geven door samen na te denken over hoe we als Ekklesiegemeenschap betekenis kunnen hebben voor al degenen die uitzien naar een duurzamer en rechtvaardiger wereld.

Jubelen in en over *het Jubeljaar!?*

Jan Delhaas

De redactie gaf me als suggestie een artikel over het *Jubeljaar* in Leviticus 25. Die neem ik graag over. Aanleiding voor de suggestie is de viering van het 50-jarig *jubiläum* van de Ekklesia. Het moet nog blijken of en hoe het ene met het andere te maken heeft. En jubileren? Is dat iets voor een geloofsgemeenschap? Het is nergens in de bijbel praktijk, laat staan dat het wordt voorgeschreven. Wel zijn er in de loop van de tijd predikanten geweest, die bij persoonlijke mijlpalen in het kerkenwerk gebruik maakten van het ‘*iūs non jubilandi*’, het recht om niet te jubileren. Maar ja, of die daarin gevolgd moeten worden? Het is ook typisch protestants om bij bepaalde feestelijke aangelegenheden elkaar aan te moedigen om op gepaste wijze te vieren wat er gevierd moet worden. Natuurlijk (ook typisch protestants!) liet men de bijbel daarbij buispreken. De ‘kleine’ profeet Nahum leverde de feestelijke munitie: ‘Vier je feesten!’ (Nahum 2,1). Op het eerste gehoor lijkt jubileum iets te maken te hebben met het Latijnse ‘*jubilare*’, dat juichen betekent. Dat past wel bij het gevoel dat een jubileum oproept: blijdschap en vrolijkheid, schallende muziek. Echter woordenboeken wijzen op een andere, bijbelse herkomst, dat van het Jubeljaar. Jubel komt van het Hebreeuwse *joveel*, ‘ramshoorn’. Die wordt geblazen om het *Joveeljaar* in te luiden. In de vertalingen wordt dat weergegeven met ‘jubeljaar’. Dat dat heel iets anders is dan een doorsnee jubileum zal blijken.

Instelling Jubeljaar

Over de instelling van het Jubeljaar kunnen we lezen in het midden van de Thora: Leviticus 25. Het is een pittig hoofdstuk vol instructies voor het uit de Egyptische slavernij bevrijde volk, dat sinds die tijd een half leven op weg is naar de bewoning van het land dat hen is toegezegd. Je valt bij lezing van de ene verbazing in de andere. De instructies die worden gegeven hebben de bedoeling om manieren te vinden om straks in dat nieuwe land aan een nieuwe samenleving te bouwen. Niet op basis van macht en uitbuiting, maar in het doen van recht en trouw aan elkaar en daarmee aan de ENE, hun god. De wet van de vrijheid is de grondwet van hun bestaan. Dat gaat over hun roeping, opdracht, identiteit en bestemming. Al lezende kom je onder de indruk van de actuele betekenis van wat hier staat geschreven. Uitvoering hiervan zou wel eens van grote betekenis kunnen zijn voor de ecologische en economische (bijvoorbeeld verschillen tussen arm en rijk) problemen van onze tijd. Kijken we naar de ‘maatregelen’, die worden voorgesteld. Het Jubeljaar schrijft vier ingrijpende operaties voor:

- het braak laten liggen van de grond;
- het kwijtschelden van de schulden;
- de bevrijding van de slaven;
- de terugkeer van elkeen naar zijn eigen geboortegrond/teruggave van het oorspronkelijke bezit.

Het eerste project dat de god van Israël via Mozes aan het volk opdraagt behelst een jaar rust voor het land na elke zes jaar. Precies zoals dat ook aan de mensen was opgedragen: na zes dagen werken ophouden: sabbat! In dat zevende sabbatsjaar mag er niet worden gezaaid

en gesnoeid. De natuur mag haar eigen gang gaan. Na zeven van die sabbatsjaren, dus na 49 jaar, volgt er een Jubeljaar. Niet alleen het land krijgt dan opnieuw rust, ook de mens. Dat wordt geconcretiseerd in de drie andere projecten. Mensen, die in de loop van de tijd soms door pech, maar ook door de onbarmhartige wetten van de economie en door de hardvochtigheid van machtigen en rijken hun bezit (huizen en landerijen) kwijtraakten, krijgen dat weer terug (marxistisch gezegd: herverdeling van de productiemiddelen!). Wie om diezelfde redenen gebukt gaan onder een verlamme, ondraaglijke schuldenlast werden de schulden kwijtgescholden. Wie vanwege schrijnende armoede zich met ziel en zaligheid moesten verkopen aan volksgenoten die het voor de wind ging en hun bezittingen uitbreidden (marxistisch gezegd: accumulatie van kapitaal) en daarvoor ‘goedkope’ arbeidskrachten nodig hadden, die zij konden maken en breken, zij moeten na die 49 jaar uit die slavernij, die totale beschikbaarheid aan hun ‘werkgevers’, bevrijd worden en mogen weer voor zichzelf beginnen: een nieuw begin met nieuwe kansen voor aarde en mens. Het Jubeljaar beoogt een einde te maken aan een opeenhoping van kapitaal in de handen van een minderheid en de daarmee verband houdende schrijnende armoede van velen. De door de ENE geschenken vrijheid roept een halt toe aan de verstoorte verhoudingen tussen volksgenoten, tussen mensen.

Het Jubeljaar moet de gedachte levend houden, dat niemand absolute bezitter is. Dat is slechts de ENE, die Zijn bezit uitdeelt aan ieder mens zonder aanzien des persoons.

De uitvoering

Te mooi om waar te zijn? De schok die Marx in de 19^e eeuw veroorzaakte met zijn economische analyse in *'Das Kapital'* doet vermoeden dat de praktijk van het Jubeljaar nergens ingang vond. In de Bijbel vind je vrijwel niets over de uitvoering. Al een hoofdstuk verder (Leviticus 26, 33-35) horen we hoe de ENE Israël straft door het te verstrooien onder de volken en het land te verwoesten. Het is een verwijzing naar de verovering van het land door de Babyloniërs en de ballingschap van een groot deel van de bevolking. Reden: men heeft zich niet aan de instructies voor het sabbats- en jubeljaar gehouden. Door het wegvoeren van de bevolking krijgt het land de rust die het niet eerder heeft gekregen. Dat verband tussen ballingschap en de wetgeving over sabbats- en jubeljaar in Leviticus 25 wordt bevestigd in 2 Kronieken 36, 21: "Zo ging in vervulling wat de ENE bij monde van Jeremia had voorgezegd. Zeventig jaar bleef het land braak liggen en had het rust, totdat alle niet in acht genomen sabbatsjaren vergoed waren". De luide klachten van de profeten over de maatschappelijke tegenstellingen en het sociaal onrecht lijken een bevestiging van een gemankeerde en ondeugdelijke praktijk als het gaat over het Jubeljaar.

En Jezus?

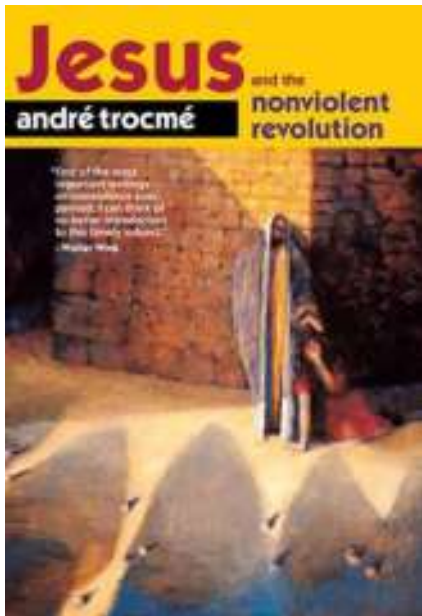
Wat nieuwsgierig maakt is hoe Jezus op dit punt invulling gaf aan de Thora. Ik volg in deze zoektocht André Trocmé (1901-1971), een Franse protestantse dominee, die vanwege zijn pacifistische overtuiging door zijn kerk naar Le Chambon-sur-Lignon werd gestuurd, een afgelegen plaats in de Auvergne. In zijn preken nam hij stelling tegen de nazi's en deed hij een beroep op zijn gemeenteleden om Joodse vluchtelingen te herbergen. Het plaatsje kreeg in de 90-er jaren een onderscheiding van Yad Vashem omdat het een veilige haven was voor Joodse vluchtelingen. Naar schatting werden meer dan drieduizend Joden

door de inwoners van het plaatsje behoed voor de martelingen en de dood in concentratiekampen.

Aan het begin van Jezus' activiteit – vertelt Lucas (4, 16-32); Matteüs en Marcus zwijgen erover – gebeurt er iets belangrijks in de synagoge van Nazareth. Jezus, komend uit de beproeving van de woestijn en gesterkt door de geest van de Heilige, gaat naar de synagoge (het is sjabbat!). Op het moment in de liturgie, dat uit de Schriften zal worden gelezen, staat Jezus op en biedt zich als lector aan. Hem wordt de boekrol van Jesaja overhandigd. Hij rolt die af tot de plek waar staat geschreven: 'De Geest van de Heer rust op mij, want hij heeft mij gezalfd. Om aan armen het goede nieuws te brengen heeft hij mij gezonden, om aan gevangenen hun vrijlating bekend te maken en aan blinden het herstel van hun zicht, om onderdrukten hun vrijheid te geven, om een genadejaar van de Heer uit te

roepen' (Jesaja 61). Korte inhoud van zijn 'preek': 'Vandaag hebben jullie deze schrifttekst in vervulling horen gaan'. Het lijkt erop dat Jezus zich hier als de verwachte Messias proclameert, die een sociale bevrijding afkondigt. De bevrijding van de verdrukten van Israël. Hij proclameert een Jaar van Bevrijding, het Genadejaar van de ENE, het Jubeljaar dat Mozes heeft ingesteld, een sociale revolutie. Onteigening van grootgrondbezitters en de ontmanteling van een woekersysteem. Twee reacties bij de synagoge-bezoekers: aanvankelijk grote bijval en bewondering. Na kritische opmerkingen van Jezus bij de actuele stand van zaken in Nazareth en de getoonde bijval, en het aanhalen van gebeurtenissen rond Elia en Elisa slaat de sfeer om. Een geweldsexplosie. Even buiten Nazareth proberen ze Jezus van de berg af te duwen. De schrijver van Leviticus voorzag al de zorgen en het ontbreken van de wil

Arcabas – Trinité

en de moed om de landerijen braak te laten liggen, de productie voor een jaar te staken. Vers 20 en 21: ‘...mochten jullie je afvragen waarvan je het zevende jaar moet leven als je niet mag zaaien en oogsten, bedenk dan dat ik jullie het zesde jaar zal zegenen met een oogst die voor drie jaar toereikend is... etc.’. Een echo hiervan horen we in de Bergrede (Jezus’ sociaal-politieke programma): ‘...Vraag je dus niet bezorgd af: “Wat zullen we eten?” of: “Wat zullen we drinken?” of “Waarmee zullen we ons kleden?” – dat zijn allemaal dingen die de heidenen (de volken) najagen. Jullie hemelse Vader weet wel dat jullie dat alles nodig hebben. Zoek liever eerst het Koninkrijk en zijn gerechtigheid, dan zullen al die andere dingen erbij gegeven worden’ (Matteüs 6, 31-33). De leerlingen worden, om hen aan te moedigen, verwezen naar de vogels in de lucht. Die zaaien noch maaien. De ene voorziet in hun behoefte. Tenzij – denk je dan – de uitbuiting van de aarde door het negeren van een revolutionaire economie van sabbats- en jubeljaar dat onmogelijk maakt! Als het gaat om de kwijtschelding van de schulden, dan is Jezus’ bede in het Onze Vader over de kwijtschelding van financiële schulden een voorbeeld van zijn messiaanse binding met het Jubeljaar. Een uitwerking daarvan en van het derde project: de bevrijding van slaven vinden we in de gelijkenis van de onbarmhartige dienaar (Matteüs 18, 23-34).

Voor Jezus’ houding tegenover het vierde project van Leviticus, de herverdeling van bezit, van kapitaal wijs ik op een tekst in Lucas (12, 33): “Verkoop je bezittingen en geef aalmoezen etc.”. Het is gericht aan iedereen, die bezit heeft vermeerderd ten nadele van anderen, die het economisch hebben moeten afleggen. Alleen in kloosters is dit consequent gerealiseerd. Kerkelijke praktijk is dat Jezus’ tweede aanbeveling is aanvaard: het geven van aalmoezen, de gemakkelijke weg. Dat lijkt acceptabel ware het niet dat Jezus zich daarover nogal duidelijk heeft uitgesproken. In een furieus betoog tegen Schriftgeleerden en Farizeeën (Lukas 11, 42v.) laakt hij hun houding. Met hun aalmoezen (tienden van de producten van het land: een gedeelte van de opbrengst) gaan ze voorbij aan de gerechtigheid en de liefde van God. Het is duidelijk dat de sociale revolutie van de Thora, van Leviticus 25 de kern is van zijn optreden.

Het Heilige Jaar: de kerk

De kerk kent van oudsher het fenomeen van het heilige jaar. Sinds 1300 werd het elke vijftig jaar gehouden, een kennelijke koppeling met het Jubeljaar. Al snel werden de tussenpozen gehalveerd. Soms kwam er een heilig jaar als tussendoortje zoals in 1933 als gelegenheid om te gedenken dat negentien eeuwen geleden Jezus was gestorven en opgestaan. In 2016 werd de vijftigste verjaardag van de sluiting van het Tweede Vaticaanse Concilie gevierd met een

extra heilig jaar: ‘Jubileum van Barmhartigheid’. Ondanks de vermoede koppeling met het Jubeljaar is de inhoud genivelleerd. Een radicaal sociaalpolitiek gaat er niet vanuit.

Het jubileum van de Ekklesia

Het verband tussen jubileum en Jubeljaar doet de vraag rijzen of het woord jubileum terecht is voor wat we als Ekklesia voor ogen hebben met het feest en de toekomst. Behoud van het woord jubileum vraagt om een zekere radicaliteit zoals die van het Jubeljaar die voor iedereen een nieuw begin mogelijk moest maken. Het lijkt me een uitdaging voor de Ekklesia om ter gelegenheid van haar 50-jarig bestaan na te denken over zowel haar rol in de samenleving als het aan de orde stellen van de bijbelse verhalen zowel binnen de liturgie (thuis en in de kerk) als in het leerhuis (de gesprekskringen), waarin de revolutionaire inhoud van het Jubeljaar meedoet. Bevrijding en vrijheid zijn de sleutelwoorden. Daarover kunnen we ons, zoals dat hoort bij een feest, bij voorbaat vrolijk maken.

De Ekklesia 50 jaar

De verbinding met de gedachten achter het Bijbelse Jubeljaar

Rob Brussee

50 jaar Ekklesia in verbinding met het Bijbelse Jubeljaar?

Het aanbreken van het jaar 2020, waarin de Ekklesia 50 jaar bestaat, vormde niet het begin van zo'n Jubeljaar. Maar het vieren van ons 50-jarig bestaan is wel een uitgelezen moment om verbindingen te leggen met de beginselen die het Jubeljaar kenmerken. Beginselen die als ze navolging zouden krijgen in onze huidige samenleving, grote positieve effecten zouden hebben voor ons welzijn en welbevinden. Ik heb het dan over zaken als de omgang met bezit/eigendom, de gedachte van het rentmeesterschap, verantwoordelijkheid dragen voor elkaar, solidariteit betrachten, een rechtvaardige welvaartsverdeling tot stand brengen, waarborging van een redelijk bestaansniveau, tegengaan van accumulatie van kapitaal, voorkomen van uitzichtloosheid, zorg dragen voor een sociaal weefsel, het in stand houden en koesteren van familiale banden. Dit alles raakt dus direct aan de kern van waar de Ekklesia voor staat. Want de Ekklesia is bezig met de vraag "hoe we de wereld tot een betere plek kunnen maken en zoekt daarbij naar het nieuwe en vernieuwende". Aldus onze doelstelling.

Wat is dan dat Bijbelse Jubeljaar precies? Het Jubeljaar is elk 50ste jaar (na steeds 7 x 7 jaar) en betekent dat de velden weer onbebouwd moesten blijven, de lijfeigenen hun vrijheid terugkregen en de vervreemde goederen weer aan de eigenaar werden teruggegeven (Leviticus 25). Het Jubeljaar begon op Grote Verzoending. Op deze dag ging de hogepriester het heilige der heiligen in de tempel van Jeruzalem binnen en verzoende het volk met God.

Jonathan van Tongeren uit Coevorden geeft op www.ecclesianet.nl een mooie beschrijving van het Jubeljaar. Hij merkt op dat het voorschrift om iedere vijftig jaar al

het eigendom aan de oorspronkelijke eigenaar te laten vervallen, alleen begrepen kan worden tegen de achtergrond van het geheel van de sabbatsvoorschriften en de Bijbelse visie op eigendom. "De sleutel tot die visie is het besef dat God de schepping gemaakt heeft en er derhalve de eigenaar van is. *Alles is uiteindelijk van God*. Meer dan andere volken moest Israël hiervan doordrongen zijn. Het land waar de Israëlieten woonden was hen door God gegeven (zie onder meer Genesis 17: 8) en God had bepaald hoe het land verdeeld moest worden onder de stammen van Israël en vervolgens onder de gezinnen (die in die tijd drie generaties omvatten) waaruit die stammen bestonden. Als we spreken over eigendom of bezit, bedoelen we paradoxaal genoeg datgene waarvan we afstand kunnen doen, bijvoorbeeld door verkoop."

Van Tongeren wijst erop dat de Bijbelse visie op eigendom een andere is dan de onze. Eigendom is het deel dat men van God ontvangen heeft. Dat erfdeel moet doorgegeven worden. "Wanneer men het door omstandigheden – zoals opeenvolgende slechte oogsten – uit lijfsbehoud van de hand moet doen, krijgt men het na verloop van tijd toch weer terug. In het Jubeljaar kreeg men als bezitloze ook de voorouderlijke grond weer terug. De grond in Israël was zo verdeeld, dat iedere stam en iedere familie grofweg zijn deel had. Zodoende bezat iedereen de middelen om in zijn levensonderhoud te voorzien. Door deze brede distributie van de productiemiddelen was iedereen ongeveer even welvarend. *Het jubeljaar diende er vervolgens toe om deze rechtvaardige verdeling van de grond in stand te houden.*"

Het Jubeljaar stond accumulatie van kapitaal in de weg, omdat men wel grond bij kon kopen, maar deze in het vijftigste jaar weer kwijt raakte. "Het verkopen van grond

Rob Brussee is enige jaren geleden met Marina Berghuijs verhuisd naar Leidschendam, maar blijft verbonden met de Ekklesia en de Schola. Rob heeft als wetgevingsjurist gewerkt op het ministerie van onderwijs. Sinds zijn pensionering stort hij zich met overgave op de humaniora.

Raam
Paaskerk
Baarn,
ontwerp:
Ruud Bartlema

was dan ook niet de bedoeling, de bedoeling was dat iedereen zijn grond zou behouden. Was men door tegenvallende oogsten genoodzaakt de grond toch te verkopen, dan werd de prijs vastgesteld op basis van de veronderstelde waarde van de opbrengst die de grond zou geven in het aantal oogsten dat nog resteerde tot aan het jubeljaar (Leviticus 25: 16). Het jubeljaar leidde dus niet tot onrechtvaardige verkopen.” In feite was er volgens van Tongeren niet zozeer sprake van verkoop van grond, als wel van een lease-overeenkomst: men kocht de opbrengst van de grond en niet zozeer de grond zelf. Een gezin dat aan lager wal geraakt was, kon zo leven van het geld van de lease en eventueel in dienst treden bij degene die de grond tijdelijk overnam. Deze situatie duurde dan voort tot aan het eerstvolgende jubeljaar, wanneer het gezin weer een kans had een zelfstandig bestaan op te bouwen.

Het systeem garandeerde volgens van Tongeren dus “iedere Israëliet en zijn gezin, ten minste op enig moment in hun leven, toegang tot de productiemiddelen en dus tot een zelfstandig bestaan. Het garandeerde verder een ongeveer gelijke verdeling van het bezit. Die verdeling kon wel tijdelijk uit het lood raken, maar werd altijd weer hersteld.

Zo bleef de ‘kloof tussen arm en rijk’ beperkt. Ook weten we dat er bepalingen waren om te voorzien in het levensonderhoud van vreemdelingen – die uiteraard geen erfdeel hadden maar na assimilatie wel grond konden verwerven – en bijvoorbeeld weduwen. Het zijn de bekende bepalingen over de randen van de akkers en het laten liggen van wat er van de oogst op de grond valt.”

Van Tongeren stelt vast dat de gebondenheid aan de voorouderlijke grond waar het jubeljaar symbool voor staat, er ook voor zorgde dat families bij elkaar woonden. “Bredere families waren zo ook in staat om enerzijds samen de religieuze en familiale hoogtijdagen te vieren en anderzijds voor elkaar te zorgen wanneer dit nodig was. *Zo bestond een sociaal weefsel dat een gecentraliseerde verzorgingsstaat overbodig maakte.* Zo bezien spreekt er, niet alleen met het oog op arm en rijk, maar ook met het oog op het in stand houden van familiale banden en sociaal weefsel, veel wijsheid uit de oudtestamentische normen van sabbats- en jubeljaar.” Ik somde de beginselen al op die in het jubeljaar belichaamd zijn. Beginselen die eigenlijk doorlopend onze aandacht vragen, en die niet alleen maar eenmaal per vijftig jaar tot een “rechtzetting”

moeten leiden van dat wat intussen was scheefgegroeid, maar elke keer weer, elk moment. Maar dan zeg je nogal wat. In feite beschrijf je elementen van een ideale samenleving. Een utopie wellicht? Dat hoeft zeker niet het geval te zijn. Zo’n samenleving is wel degelijk bereikbaar. Een samenleving die wordt gekenmerkt door het niet verabsoluteren van bezit/eigendom; het praktiseren van goed rentmeesterschap; het waarmaken van verantwoordelijkheid voor elkaar; het blijf geven van solidariteit; het waarborgen van een rechtvaardige welvaartsverdeling en een redelijk bestaansniveau voor allen; het tegengaan van accumulatie van kapitaal; het voorkomen van uitzichtloosheid; het zorg dragen voor een goed sociaal weefsel; het in stand houden en koesteren van familiebanden.

Maar hoe dan?

Allereerst door een halt toe te roepen aan het blind najagen van het eigen profijt, want dat is een destructieve houding in relatie tot solidariteit, moraliteit, klimaat en ecosysteem. Het vaste patroon is helaas dat we het najagen van ons eigenbelang tot de laatste seconde voortzetten, en pas op het laatste moment een andere afweging maken en investeren in (kostbare) maatregelen om het kwaad te keren/te repareren.

Hoe doen we dat: oog hebben voor de andere waarden; het eigen profijt niet meer blind najagen; solidariteit gestalte geven? Op tal van manieren kan de samenleving hiermee aan de slag, en op steeds meer terreinen is zij daar ook daadwerkelijk mee doende op dit moment. Zoals met de beteugeling van de vrije woningmarkt en terugkeer van de echte Volkshuisvesting. Het weren of extra belasten van durfkapitalisten. Het opleggen van dividendbelasting ook bij buitenlandse ondernemingen. Het denken over afnemen van excessieve winsten. Stimuleren van maatschappelijk ondernemen. Terugdringen of beter inbedden van het neo-kapitalistische gedachtegoed en het aandeelhouderskapitalisme. Het onttrekken aan de werking van de vrije markt van voorzieningen van algemeen belang, zoals gezondheidszorg en ontwikkeling, productie en distributie van medicijnen. Stimuleren van coöperatievorming. Investeren in een kringlooeconomie. Terugkeer van een “veilige”, vooral dienstverlenende bank, voor de “gewone” spaarders en leners. Barmhartige en effectieve schuldhulpverlening, gericht op tijdige signalering en preventie. Verhoging van de onderwijskwaliteit. Effectieve inburgering en een beschaafd vluchtelingenbeleid (zeer actuele thema's). Veel meer aandacht voor de grote

groep 'laagtaligen' en 'digibeten' (zij en hun behoeften zijn duidelijk in beeld inmiddels). Betere overheidscommunicatie. Rechtvaardige prijsstelling, zoals voor producten van agrariërs. Effectieve klimaatmaatregelen (een zeer actueel thema, dat ons terecht “in de nek” pakt). En nog veel meer. Alles is op de een of andere manier met alles verknoopt.

We weten inmiddels wel wat er aan onze manieren van denken en handelen schort. Nu nog die grote bocht maken. Daarvoor is de samenleving als geheel aan zet. En dus ieder van ons, want wij zijn haar bouwstenen.

De Ekklesia behoort tot die samenleving en kan en moet van zich laten horen, op allerlei manieren. Vanuit haar doelstelling: de wereld tot een betere plek maken en daarbij zoeken naar het nieuwe en vernieuwende. En de Ekklesia laat ook van zich horen. We doen met z'n allen al veel (groot en klein) om aan een betere plek bij te dragen. En er liggen nu weer 7 x 7 jaren voor ons om de “goede werken” voort te zetten. Elk van die jaren zullen we laten zien dat we werken in de wijngaard. En niet zo'n beetje ook. Elk Ekklesiajaar moet een Jubeljaar zijn. En dat kan ook. Het draait allemaal om wil, inzet, hoop, vertrouwen. En bovenal: om liefde.

We doen dit allemaal vanuit de liefde voor elkaar, voor ons ecosysteem, voor wie na ons komen. En we voelen ons gesterkt en geïnspireerd door onze liedteksten, die ons geruststellen en vertrouwen geven:

- *Nooit meer zonder reisgenoot.*
- *Eeuwig nu zijn onvervreemdbaar*
Gij in mij en ik in U.
- *Maar er was daglicht, alle dagen,*
wat ook gebeurde, alsof wij liepen
over een onzichtbaar weefsel,
boven de afgrond gespannen,
dat niet scheurde.

De Ekklesia bestaat vijftig jaar. Zij is een verband van mensen die al vijftig jaar samen bezig zijn met het dichterbij brengen van een betere wereld. Mensen die al die tijd lopen over dat onzichtbare weefsel, boven de afgrond gespannen, dat maar niet scheurt.

Goed om het weer te beseffen. Om het *altijd* te beseffen. Laten we verder lopen over dat wonderlijke weefsel. Een weefsel dat staat voor vertrouwen. Dat ons de afgrond doet overwinnen. Laten we het goede *blijven* doen, hoe klein soms ook. Zeker in zo'n absurdistisch jaar als dit coronajaar, dat ons meer uitdaagt dan ooit.

50 jaar Ekklesia Leiden en de rol van de Schola Cantorum

Paul van Amersfoort

In 1970 begon ik in Leiden mijn studie Rechtsgeleerdheid. Ik kwam uit Zeist, waar ik in de Thomaskerk (nomen est omen) mijn godsdienstige vorming had ontvangen van de 'rooie dominee' Jan Vuijst. Een predikant met een profetische uitstraling, die op een toen nieuwe manier de Bijbel las en in tal van leerdiensten de heersende opvattingen en geldende dogma's ter discussie stelde. Zoals die over Gods almacht, de opstanding, echtscheiding en homoseksualiteit. Iets wat hem door de rest van hervormd Zeist, die nog erg behoudend was, niet in dank werd afgenomen.

In Leiden, waar ik vaak de weekenden overbleef, zocht ik weer een kerk waar vragen werden gesteld bij de traditionele opvattingen. Zo belandde ik al snel in de oecumenische studentendiensten in de Hooglandse kerk, die in september 1970 waren begonnen. Ik ben er sindsdien gebleven. In 1972 werd ik lid van de Schola Cantorum, waar ik 48 jaar met plezier heb gezongen. Omdat ik sinds 1 januari 2020 als voorzitter van het Team Vieringen op een andere manier intensief bij de diensten ben betrokken en het ook wel verfrissend kan zijn om eens ergens mee op te houden, heb ik per 1 juli van dit jaar mijn lidmaatschap van de Schola opgezegd. In deze bijdrage zal ik fragmentarisch terugblikken op de afgelopen 50 jaar, op hoe de Leidse Studenten Ekklesia (LSE) zich ontwikkeld heeft tot Ekklesia Leiden en op de rol van de Schola. Daarbij zal ik ook putten uit artikelen waarin ik eerder heb teruggeblikt.* Ik sluit af met enkele opmerkingen over de toekomst van de Ekklesia en de rol daarin van de Schola.

Hoe het begon

De LSE kan worden gezien als een product van de roerige jaren zestig van de vorige eeuw. Zij was in de jaren zeventig een religieuze vrijplaats voor velen die zich in de 'gewone' kerken niet meer thuis voelden. Zoals veel studenten, die kerkelijk waren opgevoed maar gingen twijfelen aan de bijgebrachte geloofszekerheden. Ook ouderen die zich in de traditionele kerkelijke dogma's niet meer herkenden of – sterker nog – zich door hun kerk miskend voelden. Bijvoorbeeld wanneer zij als katholiek priester in het huwelijk waren getreden. En LHBTI'ers en gehuwden van twee geloven voor wie in veel kerken niet of nauwelijks plaats was. Voor hen allen – en ook voor mensen zonder kerkelijke achtergrond – stond vanuit de rooms-katholieke, hervormde en gereformeerde kerk in de LSE een team van zeven studenten-pastores klaar (wat een luxe!). Met een luisterend oor en veel begrip, en zelf ook op zoek naar nieuwe geloofswegen. Geloof met een politieke dimensie. Hoe kon het anders in de jaren zeventig – tijd van veel maatschappelijke vragen (kernwapens?) en veranderingen (feminisme), en van een wereld met veel strijd (Vietnam, Oost-Westverhouding) en onrecht (Derde wereldproblematiek). En geloof op oecumenische grondslag, met in de wekelijkse viering in de Hooglandse kerk enerzijds veel protestantse aandacht voor de Bijbeltekst en de uitleg daarvan en anderzijds veel katholieke aandacht voor liturgie en voor ritueel, zoals het iedere week delen van brood en wijn. Voor mij, afkomstig uit de hervormde

kerk, was die aandacht voor liturgie en ritueel een openbaring. Een liturgie opgebouwd uit vooral de vele gedichten en liederen van Huub Oosterhuis, die uitdrukking gaven aan een tastend geloof, waarin onze geloofsgemeenschap zich herkende. En zo onderscheidde de LSE zich in meditatie, gebed en zang van de andere kerken in Leiden.

Hoe het verder ging

Vanaf ongeveer het midden van de jaren tachtig is de LSE meer gelijkennis gaan vertonen met een 'gewone' kerk. Studenten en jongeren die in de jaren zeventig betrokken waren geraakt bij de LSE, gingen uiteindelijk samenwonen of trouwen en kregen kinderen. Voor zover zij in Leiden bleven wonen, bleven zij veelal betrokken bij de LSE. Er ontstond behoefte aan doopdiensten, aan de mogelijkheid in de viering te trouwen en aan kinderdiensten. De niet-studenten (de 'participanten') gingen steeds sterker hun stempel drukken op de LSE, wat in het eerste decennium van deze eeuw zelfs heeft geleid tot de aanstelling van een participantenpastor. Er waren gaandeweg minder studenten in de LSE, ook het aantal studentenpastores werd steeds kleiner. De LSE ging mee met de tijdgeest, de cultuur van *no nonsense* en van een toenemende individualisering, van de jaren negentig. De maatschappelijke oriëntatie in de vieringen en in de studenten- en participantenprogramma's maakte goeddeels plaats voor een oriëntatie op individuele geloofsvragen en theologische en filosofische kwesties. Als oecumenische gemeenschap

De Schola op 2 februari 2013

heeft de Ekklesia een eigen, van die van de kerken afwijkende, organisatie- en bestuursstructuur. Aan de top ervan stond aanvankelijk de zogenoemde LSE-raad, samengesteld uit mensen uit de eigen kring. De gemeenschap kende toen nog geen leden. Je kon komen, je kon blijven en je kon weer gaan, je zat nergens aan vast. Op 27 juni 2011 is dat in zoverre veranderd dat toen de Vereniging Leidse Studenten Ekklesia is opgericht. De vereniging heeft inmiddels zo'n 400 leden, die het geld opbrengen om de kosten van participantenpastor, musici en huur van kerkruimten te dekken, en waarvan een groot aantal ook op andere wijzen helpt de Ekklesia in stand te houden. Door het secretariaat te bemensen, in diverse teams en werkgroepen rond de Hooglandse vieringen mee te draaien, in de Schola te zingen, de Kindernevendienst te verzorgen, de diaconale verantwoordelijkheid van de Ekklesia gestalte te geven in de stuurgroep Diaconie, enz. enz.

De rol van de Schola Cantorum

In *Tijd van leven, 40 jaar Leidse Studenten Ekklesia*, 2010, p. 24 en 25, heeft de dirigent van de Schola sinds 1977, Wim de Ru, een beschouwing gewijd aan de rol van de Schola in onze

vieringen. Hij beschrijft daarin hoe in de jaren zeventig de behoefte ontstond aan een nieuw liedrepertoire dat aansloot bij de nieuwe geloofstaal. Geloofstaal waarnaar wij in de Ekklesia – met een aantal andere geloofsgemeenschappen in den lande – op zoek waren. Dat nieuwe liedrepertoire kwam voornamelijk van Huub Oosterhuis. Gedeeltelijk kon dat gezongen worden op traditionele melodieën, maar al snel werden de nieuwe liedteksten getoonzet door aanvankelijk Bernard Huibers en later Tom Löwenthal en Antoine Oomen. Om dat nieuwe liedrepertoire ingang in de Ekklesia te doen vinden, was een groep van voorzangers nodig. En die is, aldus Wim in 2010, nog steeds nodig, omdat de liederen 'in tekst en melodie sterk af[wijken] van het repertoire in de reguliere kerken.' Ik voeg daar nog aan toe dat veel liederen zijn gecomponeerd voor beurtzang van koor en gemeente en zij bij uitvoering van de meerstemmige zetting een grotere zeggingskracht hebben. Die beurtzang herinner ik mij overigens ook al uit mijn beginjaren in de Ekklesia, toen we nog andere, ook uit de rooms-katholieke traditie afkomstige liederen zongen. Nu ik zelf niet meer in de Schola zing, ervaar ik pas echt hoe inspirerend beurtzang tussen

koor en gemeente en soms zelfs tussen voorganger, koor en gemeente kan zijn. Want als koorlid zing je ook mee met de partij voor de gemeente en ervaar je de beurtzang dus niet aan den lijve. In zijn eerste decennium als dirigent van de Schola studeerde Wim naast de liederen voor de zondagse diensten met ons grotere koorstukken in, zoals *Rejoice in the Lamb* van Benjamin Britten, het *Gloria* van Vivaldi, de *Petite Messe Solennelle* van Rossini en *De schipbreuk* van Johan Wagenaar. Die stukken bracht de Schola als concert ten gehore. In 1987 werd de Stichting Concerten Schola Cantorum opgericht. Die organiseerde – op 7 en 8 mei 1988, we zaten nog in de koude oorlog – de uitvoering van het oratorium *The Gates of Greenham* van Tony Biggin. Het gaat over het vredesprotest van vrouwen in Greenham Common, een Britse luchtmachtbasis waar kernwapens lagen. Aan dat project deden behalve veel leden van de Schola een heleboel andere zangers mee. De uitvoering was een groot succes. Die uit de Schola voortgekomen stichting bestaat nog steeds, maar is al vrij spoedig losgekoppeld van de Schola, omdat grote projecten zich moeilijk lieten combineren met het repeteren voor de zondagse diensten.

Leden van de Schola en anderen in de Sankt Margaretenkirche in Waltensburg, oktober 2018

De stichting ging verder onder de naam Stichting Leidse Koorprojecten en heet thans Projecta Musica. De Schola concentreert zich sindsdien op het instuderen van liederen en kleinere koorstukken ten behoeve van de zondagse diensten en de dienst van Goede Vrijdag.

Hiervóór is de rol van de Schola in de vieringen belicht. Als tamelijk hechte groep die trouw haar bijdrage aan die vieringen levert, vormt de Schola ook een constante binnen de Ekklesia. Met in de topjaren zelfs wel 60 leden en nu nog altijd rond de 40 leden een grote actieve groep, die met hart en ziel met de Ekklesia is verbonden. Het groepsgevoel wordt mede bevorderd doordat eens per twee jaar in de herfstvakantie met een aanzienlijk deel van de Schola én Wim een week in het Zwitserse Waltensburg wordt doorgebracht, waar men zingt en wandelt.

Vooruitblik

Zal de Ekklesia Leiden uiteindelijk in vergrijzing ten onder gaan? Dat zou kunnen, maar daar geloof ik niets van. Het jeugdige elan van de begintijd is er niet meer en zal vermoedelijk ook niet

terugkeren. Aan de religieuze vrijplaats die de Ekklesia altijd is geweest, zal binnen Leiden en omgeving evenwel behoefte blijven bestaan. Aan een plaats voor niet-dogmatische bezinning op vragen van geloof en zingeving. Aan een geloofsgemeenschap die geborgenheid biedt in alle fasen van je leven, maar je tegelijk de ruimte laat je eigen weg te gaan. Aan vieringen waarin je je twijfel en ongeloof al luisterend en zingend kunt ontstijgen.

De geschiedenis van de Ekklesia laat zien, dat zij heeft mee bewogen met de golven van de tijdgeest. Zo zal het in de toekomst ook wel gaan, mits bij de Ekklesia de ramen en deuren open blijven staan. En wij ook oog hebben voor de behoefte aan een andere geloofstaal dan die van (enkel) Huub Oosterhuis, een behoefte die bij onze jongere participanten kan worden waargenomen.

In de jaren zeventig en tachtig waren wij een vernieuwingskerk, of beter: deel van een vernieuwingsbeweging. Laten wij vooral niet bang zijn voor een op vernieuwing en verandering gerichte beweging binnen onze Ekklesia. Laat de Ekklesia telkens weer 'gebeuren', tussen mensen die zich – om wat

voor reden dan ook – in 'gewone' kerken niet thuis voelen. In dat gebeuren zullen wij telkens opnieuw als geloofsgemeenschap onze richting vinden, onder de hoede van onze pastores.

Als kompas hebben wij de verhalen uit dat oude boek, die wij elkaar steeds opnieuw vertellen en waardoor wij ons steeds opnieuw laten inspireren. En laat de Schola een proeftuin zijn voor nieuwe en andere liederen dan die ons nu zo vertrouwd zijn. Zo zal de Ekklesia ook na 50 jaar een levende gemeenschap kunnen blijven. Alle reden dus om dit jubileum als een jubelaar te vieren.

*) 'De LSE veertig jaar – wat is haar toekomst?', in *Tijd van leven*, 40 jaar Leidse Studenten Ekklesia, 2010, p. 19 en 20, en 'Wim, roodbebaarde scholavent', in *Wim!*, uitgave ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van Wim de Ru als dirigent van de Schola Cantorum, 2017, p. 8 en 9.

Jubileum-schikking

Monique van der Gaag

Zo hee!”, riep het jongetje verrast, terwijl hij mij met zijn blauwe step passeerde. Ik liep met mijn fiets aan de hand over de stoep. Ik moest wel naar huis lopen, want fietsen ging niet meer. Het jongetje bekwam van zijn verbazing en keerde pijlsnel om. “Wauw!”, verzuchtte hij alsof hij zijn ogen niet kon geloven. En zonder aarzeling stak hij zijn hand uit om voorzichtig met duim en wijsvinger te voelen aan het grote, glinsterende blad, dat over mijn fietsstuur lag. Ik genoot stilletjes van zijn onbevengene reactie. “Niet doen!”, riep zijn moeder van verre. Ze liep achter de kindervagen. Achter haar een jonger kindje. Ook op een step. “Kijken doe je met je ogen, niet met je handen. Straks gaat het nog stuk.” Wat begrijp ik dit jochie goed. Wat heerlijk, dat hij intuïtief deed, wat wij allemaal wel zouden willen, maar niet doen.

Omfiets-bloemist

Zo hee, wauw! Dat waren precies de woorden, die ikzelf een kwartiertje geleden uitsprak, toen ik dit prachtige, reusachtige Monstera-blad bij mijn omfiets-bloemist zag. Deze bloemenwinkel is voor mij wat verder fietsen, vandaar dat ik het heb over ‘omfiets-bloemist’, maar ik kom er heel graag. Ik had net mijn paarse disteltjes afgerekend en stapte weer naar buiten. Daar liep ik tegen dit prachtige blad aan. De kleur betoverde me gewoon. Niet zilver, niet goud, maar een zachte, warme metalen glans daar tussenin: rosegold! Daar ga ik een liturgische schikking mee bedenken, wist ik onmiddellijk. Dit is perfect geschikt voor de Jubileum-viering...

Feestbeest

Waar is het grote Ekklesia Jubileum-feest en vooral wanneer komt het? In september informeerde ik tussen neus en lippen door of ik al tot de aankoop van feestelijke pluimen in de kleuren van het logo van de Ekklesia moest overgaan? Ik plan graag. Het antwoord was ontkennend. Een beetje teleurgesteld

was ik wel. Maar in het jaar 2020 waarin de Ekklesia 50 jaar bestaat, gaat alles nu eenmaal anders.

Dat roept bij mij sterk de herinnering op aan het jaar, waarin ikzelf vijftig jaar werd. Ik wilde ook een groot feest. En zelfs een band voor een vriendenprijs. De hele avond salsa dansen. Ik fantaseerde er lustig op los. Maar ik bleek toch niet zo’n feestbeest en enkele vrienden hielden wel van muziek, maar niet van dansen. Of wel van dansen, maar niet van salsa. En de zaal was opeens niet beschikbaar. En de band wilde een bedrag dat zeventig maal zeven hoger lag dan gedacht. Het idee van een feest liep van alle kanten in de soep.

Plan B

Maar dat was eigenlijk helemaal niet erg, want ik had nog een Plan B achter de hand. Of eigenlijk een heleboel plannetjes B. Een variatie op ‘Als God een deur sluit, doet hij een raam open’. Ik voel me opperbest bij deze manier van Omdenken. Kijken naar wat er nog wel kan. Me niet focussen op alles wat tegenzit. In plaats van één groot feest, ging ik vijftig feestelijke momenten zoeken om te vieren. Vanuit dankbaarheid en verwondering. En ik ben nog steeds niet uitgefeest, terwijl mijn vijftigste verjaardag alweer een tijdje achter me ligt. Age is just a number. Sommige mensen vieren hun ‘half-verjaardag’ precies op de dag dat ze halverwege hun nieuwe levensjaar zijn. Wie wil feesten, bedenkt er wel een reden bij. Of een feestje zonder reden: ook altijd heel leuk.

Hoe langer het grote Jubileum-feest noodgedwongen wordt uitgesteld, hoe meer voorpret? Misschien is dat nog wel leuker dan het officiële feest op zich? De Liturgische Jubileum-schikking heb ik alvast gemaakt. Dat is onderdeel van mijn voorpret, want met bloemen werken voor de Ekklesia Leiden is altijd feest.

HERWONNEN VRIJHEID

Auteur: de profeet Mosje ben Amran

Ik loop langs de verbondstent, de plek waar de Eeuwige bij ons woont. Ik ben nerveus, voel het tot in mijn darmen. De priesters buigen, en ze weten niet hoe snel ze achteruit moeten lopen. Want, ik Mosje, ben de unieke vriend van G'd. Die moet je niet voor de voeten lopen. Ze moesten eens weten hoe heftig het kan zijn om een teken van G'd te krijgen. De ene keer is het als een zachte streling, de andere keer lijkt het alsof een enorme hand me oppakt en tegen een muur smakt. Ja, ik ben bang. De leeuw sluipt rond, en ik voel reeds het trillen van zijn gebrul. Heer, bewaar me.

Ik loop via de diverse poorten naar het heilige der heiligen. Ik ga niet naar binnen maar sla de mantel voor mijn gezicht en ga zitten. De laatste tijd tob ik veel over hoe onze toekomstige samenleving eruit zal gaan zien als wij, ontsnapte slaven, in het beloofde land zijn aangekomen. Ik herinner me nog al te goed hoe het er in Egypte aan toegaat. De kleine boeren die maar één zekerheid kennen tegen de hongersnood: hun eigen kleine akker. Altijd te veel kinderen en te weinig grond. Dus, overal afgunst en jaloezie die complete families uiteen scheurt.

Op een dag zat ik, nog als prins, naast Farao Menmaatse Sethi de eerste toen hij een ingewikkelde zaak moest oplossen. Tien generaties geleden had een oude moeder haar complete erfenis geschonken aan twee van haar kinderen die haar altijd hadden bijgestaan. De andere kinderen had ze ontferd. Die konden dat niet aanvaarden en hun nakomelingen ook niet. Dus werd er al meer dan 200 jaar geprocedeerd. De rechters werden er gek van. Het hield maar niet op. En dit is geen uitzondering, nee, er lopen wel honderden, misschien wel duizenden van dit soort rechtszaken. Wat de haat en jaloezie alleen nog maar aanwakkerde. Farao

wist dat dit een ziekte was die de hele samenleving aantastte maar hij kreeg er geen vat op. Ik keek toe, en zag hoe deze grond-honger, deze bezitsdrang de mensen steeds meer in hun greep hield en hen ontmenselijkte. Ik huiver bij deze herinnering, hoe kunnen wij, als volk van JHWH aan deze gekte ontkomen?

Opeens is het er. De aanwezigheid. Ik tril over mijn hele lichaam. “Mosje”, hoor ik, “Mosje, ik heb je zorgen gevoeld. Zoals het bij de Egyptenaren gaat, zo zal het niet bij Mijn volk zijn! Want ik ben de Heer, jullie G'd. Weet dit boven al: Wees heilig want IK ben heilig”. En dan heb ik een visioen. Van ontelbare zwoegende mensen die hun land bewerken. Sommige raken door misoogsten of ongeluk hun grond kwijt. Zij moeten dan het werk van hun handen aan wrede bazen verkopen. O, ik voel hun pijn.

Maar dan, dan! In het 50ste jaar zal het een juichjaar, een jubeljaar zijn. Iedereen krijgt zijn stukje grond terug. Krijgt zijn geknechte kinderen terug. Ja, krijgt

zijn vrijheid en waardigheid terug. En alle procesakten, alle juridische documenten die over schulden gaan, verdwijnen in het vuur. En terwijl de armen ronddansen en juichen, reiken de vlammen tot aan de hemel. Ze schreeuwen het uit: we maken een nieuw begin! G'dsprak van de Heer.

Ik vind mezelf terug op de vloer. Priesters deppen mijn gezicht met water. “Rustig maar”, fluistert een oude wijze, “U komt van ver; niet meteen proberen op te staan.” Ik wenk de schrijver die al klaar staat met pen en papyrus. “Schrijf op”, zeg ik.

En zo wordt het visioen van het jubeljaar opgetekend. O, ik zie heus wel hoe sommige priesters sceptisch kijken. Zo van: wat moeten we hier nu mee? Alle schulden kwijtschelden? Dat is toch niet haalbaar? Maar het deert me niet. Want ik heb de verlossing van de hebzucht gezien. En daarmee de bevrijding van het gehele volk Israël. Halleluja!

Van het bestuur

Dit novembernummer 2020 van Hooglandse Nieuwe komt uit op de datum waarop we een prachtig feest hadden gepland ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Ekklesia. Dat feest kan helaas – net als al die andere leuke, mooie en interessante zaken die voor dit jaar op de rol stonden – als gevolg van de wereldwijde coronapandemie niet doorgaan. Dat is heel jammer, maar het goede nieuws is dat we het volgend jaar opnieuw gaan proberen. IJs en corona dienende hopen we van 2021 ons Jubeljaar+1 te maken.

Jubileumboek

Nog meer goed nieuws is, dat rond 13 november op Rap100 een aantal dozen afgeleverd zal worden met daarin 500 exemplaren van een prachtig jubileumboek. Het afgelopen jaar is archiefonderzoek gedaan, zijn artikelen geschreven, zijn daarbij illustraties gezocht, en is de redactie nog uren bezig geweest met opmaak en correctie van drukproeven. Het resultaat van al deze noeste arbeid is een fonkelnieuwe publicatie over de geschiedenis van de Leidse Studenten Ekklesia/Ekklesia Leiden.

Uiteraard was het oorspronkelijke idee, dat iedereen na afloop van de jubileumviering het boek zelf mee naar huis zou kunnen nemen. In plaats daarvan kunnen de leden van de vereniging in de week na 15 november weer – net als rond Pinksteren – iemand aan de deur verwachten met een enveloppe met inhoud.

Bent u geen lid van de vereniging maar wilt u het boek wel graag ontvangen, stuur dan een mailtje naar 'secretaris@ekklesialeiden.nl' met vermelding van uw naam- en adresgegevens. U krijgt het dan per post toegestuurd. Het is gratis, maar een vrijwillige bijdrage zal op prijs gesteld worden.

Bestuurszaken

Met inachtneming van alle beperkingen heeft het bestuur de voorbije maanden het bestuurswerk zoveel mogelijk doorgang laten vinden. Ook wij hebben moeten constateren, dat digitaal vergaderen niet altijd even makkelijk is. Ook wij slaakten een zucht van verlichting toen we weer gewoon bij elkaar konden komen. Dat komt het proces van besluitvorming zeer ten goede. Behalve met alle coronaperikelen hebben we ons natuurlijk ook bezig gehouden met het 'reguliere' bestuurswerk. Zo bespraken we een door de Werkgroep Diensten opgesteld '*Calamiteitenplan Hooglandse Kerk*'. Dit document is inmiddels goedgekeurd en zal op de website geplaatst worden. Enkele bestuursleden bogen zich over een notitie 'Veilige kerk', waarin uiteen wordt gezet wat de Ekklesia doet om grensoverschrijdend gedrag, machtsmisbruik, ongewenste intimiteiten en seksueel misbruik te voorkomen. Aan deze notitie wordt binnenkort de laatste hand gelegd. Uiteindelijk moet hieruit de aanstelling van vertrouwenspersonen voortkomen.

Naar aanleiding van een verzoek van het Bijzonder Kerkenwerk Leiden (BKL) en de Leidse Binnenstadsgemeente (LBG) hebben we besloten dit jaar onze *kerstnachtviering* te vervroegen naar 20.00 uur, zodat BKL/LBG hun viering later op de avond ook in de Hooglandse Kerk kunnen houden. Tot nu toe organiseerden BKL/LBG op kerstavond altijd een drietal vieringen in de Pieterskerk. Deze vieringen kunnen daar dit jaar echter niet gehouden worden. Na overweging van alle mogelijkheden hebben we besloten positief te reageren op het verzoek. Deze afspraak werd gemaakt ruimschoots vóórdat de huidige coronamaatregelen ten aanzien van toegestane aantallen kerkgangers van kracht werden. Hoe de kerstnacht-

viering in de praktijk vorm gaat krijgen is geheel afhankelijk van de ontwikkelingen in de komende weken.

De *collecte-inkomsten* zijn sinds half maart flink teruggelopen. Daarom onderzoekt penningmeester Flip van Hoven de mogelijkheden van digitaal collecteren, zodat u ook thuis aan dat deel van Aktie & Informatie kunt deelnemen. Na een lange zoektocht is besloten om gebruik te gaan maken van QR-codes. Binnenkort gaan we daarmee starten. U kunt dan tijdens de viering – maar ook nog achteraf – met behulp van de QR-code op de liturgie uw collectebijdrage overmaken.

Sinds november 2019 huurde het Joods Studiecencentrum Leiden (JSL) voor drie avonden per week een

ruimte op Rap100 om cursussen te verzorgen. Daar is aan het begin van de coronapandemie een abrupt einde aan gekomen. Gelukkig konden de meeste cursussen digitaal doorgang vinden. Inmiddels werkt JSL intensief samen met Crescas in Amsterdam. Voor het nieuwe cursusjaar (ingaaande begin november, maar mogelijk pas effectief vanaf januari) is een heel nieuw cursusprogramma opgezet. Een aantal van deze cursussen zal ook weer op Rap100 plaatsvinden (informatie op www.crescas.nl). SMV heeft voor 2020/2021 met Crescas/JSL een nieuwe huurovereenkomst gesloten.

In vervolg op de ALV van 15 september zijn we ook verder gegaan met de herziening van de *verenigingsstatuten*. De door de ALV voorgestelde aanpassingen zijn verwerkt en aan de notaris voorgelegd. Wordt vervolgd.

namens het bestuur,
Sytske Visscher
secretaris

Nieuwe pianist:

Stanislaw Jar

Wij hebben een nieuwe pianist in ons midden:

Stanislaw Jar

Hij is opgegroeid in een muzikaal gezin uit Moldavië. Zijn vader was hoofddocent aan een conservatorium in Moldavië. Ik heb hem leren kennen bij een nieuw project, dat de stichting Projecta Musica dit jaar was begonnen, waar hij als koorbegeleider optrad.

Momenteel doet hij een promotie-onderzoek over triple concerten. Hij hoopt daarmee op den duur een baan als docent piano aan

een conservatorium hier in Nederland te vinden.

In Leiden is hij momenteel vaste pianist bij het Toonkunstkoor en begeleidt hij ook een aantal activiteiten bij twee basisscholen in onze stad.

Hij heeft al diverse diploma's op zak en hij heeft een aantal jaren in Amerika gewerkt, waar hij ook in diverse kerken heeft begeleid.

*Wim de Ru,
dirigent Schola Cantorum*

collecte: NL42 INGB 0003 3133 66

t.n.v. Stichting Diaconaal Fonds Hulpverlening

Opbrengsten collectes

- 18 juli 2020 - € 1912,00 - Project Ghana - noodhulp/ microkrediet voor boeren in Ashanti Regio voor aankoop zaaigoed.
- 6 september 2020 - € 876,00 - Onderwijswinkel/ Muziekcentrum Leiden Noord - huiswerkhulp, bijles en muziekles voor kinderen en jongeren van ouders die deze lessen niet kunnen betalen.

Giften uit fonds SDFH

- juli 2020 - € 300,00 - Casa de la Alegria Bolivia - extra gift ivm coronacrisis.
- september 2020 - € 214,50 - Muziekcentrum Leiden Noord - extra gift ivm de coronacrisis.

Collecterooster

- 29 november t/m Kerst – Coronafonds Diaconie Ekklesia Leiden – voor partnerorganisaties van de diaconie Ekklesia die extra kosten hebben door de corona-crisis (zie hierna).

Coronafonds

Collectes tijdens Advent én Kerst voor het Coronafonds Diaconie

De stuurgroep Diaconie maakt zich zorgen over een aantal van haar partnerorganisaties. Door de coronacrisis staan de werkzaamheden van deze organisaties voor de kwetsbare groepen in de samenleving, onder grote druk. Er is gebrek aan inkomen en voedsel, aan desinfectiemateriaal, medische

zorg, mondkapjes, grotere ruimtes, etc. Extra financiële ondersteuning is hard nodig. De stuurgroep heeft dan ook besloten om een tijdelijk *Coronafonds* in het leven te roepen. Om een zo groot mogelijk opbrengst voor dit Coronafonds te krijgen worden er collectes gehouden na de viering op:

zondag 29 november, 6, 13 en 20 december, en op Kerstnacht en 1e Kerstdag.

Digitale giften kunnen in deze periode overgemaakt worden, op bankrekeningnummer NL42 INGB 0003 3133 66 t.n.v. Stichting Diaconaal Fonds Hulpverlening o.v.v. Coronafonds. De stuurgroep hoopt op uw steun.

Hooglandse Vieringen

Iedere zondag om 12.00 uur

Hooglandse kerk, Middelweg, Leiden

Iedere woensdag is de liturgie voor de daaropvolgende zondag is te vinden op de site van EkklesiaLeiden.nl

Dertig personen kunnen de viering bijwonen.
Aanmelden via de website.
Alle vieringen zijn **online** te volgen op het YouTube-kanaal van de Ekklesia en zijn daar ook achteraf te zien.

Ook blijft het mogelijk te luisteren op:
www.kerkomroep.nl

OVERZICHT

8 november	Jubileumviering	Christiane van den Berg
De macht van het heilige		
15 november	Wat is heilig, toen en nu?	Henk Schouten
22 november	Jongeren en het heilige	Rob van Waarde
Verder op het spoor van Bonhoeffer		
29 november	Een Christus-belijdende kerk nu?	Marcel Barnard
6 december	Verzet en overgave	Jaap Smit (liturg Jan Delhaas)
13 december	Spirituele ontwikkeling Bonhoeffer	Maria Draaijers
20 december	Kunst als gedachtenis	Jan Delhaas
Kersttijd		
do 24 december, 20 uur	Kerstavond	Christiane van den Berg
vr 25 december, 12 uur	Kerstochtend	Maria Draaijers
zo 27 december, 12 uur	Eindejaarsviering	Christiane van den Berg

Cor van Bree

De 8e november is voor de Ekklesia een feestelijke zondag: het is dan vijftig jaar geleden dat ze werd opgericht (wat dat laatste ook precies mag betekenen). Helaas maakt het coronavirus het ons onmogelijk om dit jubileum groots te vieren. Die grootse viering stellen we dus uit, maar in de dienst van de 8e zal het jubileum alvast aandacht krijgen in de overweging van Christiane. Het thema zal zijn 'Terug en vooruit' en bij 'vooruit' zal het naar aanleiding van Psalm 104 over 'duurzaamheid' gaan.

Hierna volgen twee vieringen over 'de macht van het heilige'. Dit thema is ontleend aan de titel van een uit het Duits vertaald boek van de godsdienstsocioloog Hans Joas. In de eerste maanden van dit jaar heeft een studiegroep onder leiding van Henk Schouten zich met dit moeilijke boek beziggehouden totdat de coronacrisis dit onmogelijk maakte. In de eerste dienst zal het heilige meer in het algemeen ter sprake komen: Wat is het

heilige? Hoe heeft het zich vroeger gemanifesteerd en hoe gebeurt dat nu? Joas gelooft niet als Max Weber in de onttovering van de wereld! In de tweede dienst komt de relatie tot de jongeren aan de orde, hun behoefte aan een beeldende taal die aansluit bij de ervaring van de ziel.

De adventsvieringen zijn dit jaar gewijd aan de bekende Duitse dominee en theoloog Dietrich Bonhoeffer: 'Verder op het spoor van Bonhoeffer' zoals ook de ondertitel van een boek van Sperna Weiland over hem luidt. Bonhoeffer werd geboren in 1906 in Breslau, het tegenwoordige Poolse Wrocław. Ter herinnering aan hem is daar bij de Elisabethkerk een monument opgericht, met opschriften in het Pools en het Duits. Mooi dat er in de geheel Pools geworden stad weer iets in het Duits kan staan! Hij werd in 1945 geëxecuteerd in Flossenbürg onder meer omdat hij op de een of andere manier betrokken was bij de aanslag op Hitler. Hij heeft ons een aantal geschriften nage-

laten maar een gedicht is wel het bekendst geworden. De slotregels luiden: *Von guten Mächten wunderbar geborgen. Erwarten wir getröstet werden.* De precieze invulling van de vieringen is in het overzicht kort aangeduid; diverse aspecten van de mens Bonhoeffer en zijn gedachtewereld komen aan de orde. Er zijn twee gastsprekers in de serie: Marcel Barnard (die geen introductie meer nodig heeft) en Jaap Smit, predikant die na een loopbaan bij het bedrijfsleven Commissaris van de Koning in Zuid-Holland is geworden.

In de Kersttijd zijn er drie vieringen: de kerstavondviering (aanvang 20 uur), de kerstochtendviering en een viering op 27 december. Over het hoe en wat van de kerstdiensten zullen te zijner tijd nadere mededelingen gedaan worden in de nieuwsbrief.

Het nieuwe jaar beginnen we met een viertal vieringen over het Marcus-evangelie.

Herman Wiersinga

28 maart 1927 - 20 september 2020

Onze oud-studentenpredikant Herman Wiersinga is op zondag 20 september 'na een mooi en vruchtbaar leven' overleden.

Na zijn studie theologie aan de VU in Amsterdam werkte Herman een aantal jaren als gemeentepredikant in Lewedorp (Zeeland), Gent (België) en op Curaçao.

In 1966 werd hij studentenpredikant aan de Universiteit van Amsterdam. In 1978 verruilde hij het studentenpastoraat in Amsterdam voor het werk in de Leidse Studenten Ekklesia.

Een aantal jaren daarvoor - in 1971 - had zijn dissertatie over de traditionele protestantse verzoeningsleer de nodige opschudding veroorzaakt in de toenmalige Gereformeerde Kerken in Nederland. In zijn proefschrift - De verzoening in de theologische diskussie - nam Herman afstand van de klassieke opvatting, dat Christus door zijn lijden en sterven de straf voor de zonden van de mens op zich heeft genomen. De 'kwestie Wiersinga' zou gedurende

een flink aantal jaren een terugkerend agendapunt op de Gereformeerde synodevergaderingen zijn. Bij zijn aantreden in Leiden klonken er vanuit kerkelijke gemeenten in de regio nog protesten. In de Studenten Ekklesia bleek Herman echter zowel onder studenten als onder participanten op brede steun te kunnen rekenen. Als theoloog én als pastor leek Herman in zijn Leidse jaren als een vis in het water. Ook na zijn emeritaat in 1989 bleef hij met velen uit onze gemeenschap contact houden.

Wij gedenken Herman met veel genegenheid en dankbaarheid voor zijn betrokkenheid bij onze gemeenschap.

Herman is op 29 september 2020 in kleine kring begraven.

Het bestuur.

BIJ HET GRAF

**Woorden uitgesproken door
Jac van der Hoeven op
29 september bij de uitvaart
van Herman Wiersinga**

Eind 2012 liep Herman met Hein rond op deze begraafplaats. Ze zochten een plek uit waar Herman en Cootje begraven wilden worden. Ja, ze wilden begraven worden en niet gecremeerd. Zoals Herman verklaarde: "Cremieren suggereert ons teveel het uitwissen van het voortleven in de herinnering."

Vandaag vertrouwen we dus Herman toe aan deze aarde naast zijn grote liefde en levenspartner Cootje. Hier vormen wij een kring van mensen die hun leven, geheel of gedeeltelijk, intens of minder intens, hebben gedeeld. Hier sluiten we de weg af die we samen gingen. Hier begraven wij het lichaam van dit mensenkind in de aarde en dekken het voorgoed toe. Stof, dat tot stof zal wekeren. Dit lichaam zal vergaan, maar voortleven zal zijn naam. Die naam willen wij levend houden in ons midden: Herman Wiersinga.

Herman Wiersinga, de lieve vader, die - samen met Cootje - zoveel leven doorgaf en grootbracht in vijf zo verschillende mensen. In hen en in hun kleinkinderen leven zij voort, in een waaier van talenten.

Herman Wiersinga, wetenschapper en leraar, die - in geschrift en in woord - uit was op bevrijding en een wereld van evenwicht; die zich niet wilde verzoenen met de knellende, versteende en vaak verstikkende interpretatie van de christelijke boodschap. Hij was een bevrijdingstheoloog.

Herman Wiersinga, de pastor, die zoveel mensen op de been zette en verzoende met zichzelf.

Herman Wiersinga, een collega, die met wijsheid, aandacht en luisterbereidheid bijdroeg aan een creatieve teamgeest. Herman Wiersinga, een trouwe VRIEND, die ontwapenend voor zich innam en steeds opnieuw wist te inspireren.

Koesteren wij de herinnering aan het leven, zoals hij het leefde. Een herinnering, die mag gelden als een kostbare erfenis en een waardevolle bijdrage aan onze eigen levensmoed.

Dat Herman en Cootje zo mogen voortbestaan in hun kinderen, hun partners en kleinkinderen en in ons allemaal. Dat wij gezegend mogen zijn met Hermans laatste en aarts-vaderlijke zegen om zo het leven in onszelf en om ons heen te behoeden en toekomst mogelijk te maken.

HERMAN WIERSINGA EN COOTJE VAN DER BURG.

Dat zij mogen rusten in vrede

Herman bij Breed Beraad 1981

Bij zijn afscheid in 1989 in het Leids Volkshuis

In Memoriam Herman Wiersinga

Herman en Cootje in 2006 op bezoek bij Rob en Ria Vermaas die toen op Curacao werkten.

Op 20 september jl. is Herman Wiersinga op de leeftijd van 93 jaar overleden.

Wie was Herman Wiersinga. Wel, hij was van april 1978 tot 1 september 1989 een van de pastores van het toen uit zeven mannen bestaande pastoresteam van de Leidse Studenten Ekklesia.

Herman kwam later bij de LSE en ver trok iets eerder dan de anderen. Daardoor behoorde Herman niet bij het illustere gezelschap dat vijftig jaar geleden startte. Hij volgde dominee Vlijm op die wel vanaf het begin aan betrokken is geweest bij het oecumenisch studentenpastoraat.

Dat zevenkoppige team bestond toen uit drie rk-pastores, twee mannen van hervormde huize, een academiepredikant die ook hervormd was en een gereformeerde broeder. Een groep van in totaal zeven mannen. Zwaargewichten die tegen elkaar opgewassen waren en elkaar de ruimte gaven zich verder aan en met elkaar te ontwikkelen.

Naast hun werk als studentenpastor en het intussen toenemend werken met de binnenstromende participanten kwam het gezelschap twee keer per week bij elkaar om zowel de afgelopen als de komende dienst te bespreken. Er werd doorgepraat tot consensus bereikt was in geval er verschil van theologisch of maatschappelijk inzicht was.

Herman had toen al een geschiedenis achter de rug. Een kwestie zelfs, zoals het is gaan heten. Komend uit een theo-

logisch nest was hij destijds theologie gaan studeren om, niet zoals hij zelf zei “later dominee te worden, maar om de studie zelf! Om wetenschappelijk uit te zoeken wat er waar was van wat met de papepel was ingegeven”. Twijfel was zijn inspiratiebron, geen zeker weten.

Als hij in de loop van de zestiger jaren aanloopt tegen het begrip “verzoening” besluit hij zich daar verder in te gaan verdiepen en het tot onderwerp voor zijn dissertatie te maken.

Op 15 januari 1971 promoveert hij aan de Vrije Universiteit met het proefschrift “De Verzoening in de theologische discussie”

Niet de algemeen bekende “verzoening” tussen twee mensen of tussen groepen van mensen die met elkaar in de clinch liggen maar om een “verzoening” tussen mensen en God, zoals in de Bijbel beschreven. Beginnend met Adam en Eva die verjaagd worden uit het paradijs. Verzoening kan volgens Herman niet het eenmalige werk zijn van Christus (door zijn kruisdood), maar een voortgaand mensenwerk.

De reacties op deze stellingname in de vorm van brieven, telefoontjes, krantenartikelen, boeken en brochures die Herman hierop kreeg waren in omvang en in heftigheid enigszins vergelijkbaar met wat tegenwoordig op de sociale media binnenstroomt als je publiekelijk voor je mening uitkomt. Dat was een zware tijd. Niet alleen voor Herman zelf, maar voor het hele gezin Wiersinga en vooral voor Cootje, zijn vrouw.

In het studentenpastoraat voelde Herman zich helemaal thuis. Hij was van 1966 tot hij in 1978 naar Leiden vertrok al studentenpredikant in Amsterdam. Het omgaan met de studenten, de intellectuele mogelijkheden die de universiteit biedt maar ook de discussies met collega's en het samen zoeken met de participanten van de Ekklesia naar nieuwe woorden, andere wegen, naar een wereld van gerechtigheid en vrede gaf voldoening en werkte inspirerend.

Het was de tijd van de bevrijdingstheologie, van het deelnemen aan politieke acties. De LSE werd mede op instigatie van Herman lid van de Basisbeweging Nederland. Heftige gesprekken vonden plaats in de vele participantengroepen van de LSE aan de hand van een concept “Visie en program voor de Basisbeweging Nederland” om daarmee zo'n breed mogelijk draagvlak in de LSE te verkrijgen voor dit lidmaatschap.

Het is altijd bij dit concept gebleven! Herman en Cootje deden actief mee aan deze discussie in de participantengroep waar Rob en ik ook deel van uitmaakten.

Herman deelde zijn eigen geloofsontwikkeling met de LSE-gemeenschap, we gingen gelijk met elkaar op, bevrijd van ballast en onnodige schuldgevoelens ten aanzien van wat we van huis uit meegekregen hadden aan geloofszekerheden.

Zo waren die Leidse jaren voor zowel Herman zelf, voor Cootje, maar ook voor de LSE als geheel bevrijdende jaren.

Herman ging op eigen initiatief vroeg met emeritaat. Hij wilde ruimte maken voor een wisseling in het team van studentenpastores en hij wilde een theologische verantwoording schrijven. Dat werd het boek “Geloven bij Daglicht” waarin hij de balans opmaakt van de ontwikkelingen die hij in zijn geloofsbeleving en -visie meemaakte. Met geloofsontwikkeling bedoelt hij niet dat je steeds maar meer gaat geloven. In tegendeel: steeds minder, om uit te komen bij de kern waarom het draait in het geloof: en dat is voor hem samen dromen over en werken aan een wereld van gerechtigheid en vrede waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor elkaar.

Ik heb het voorrecht gehad Herman als vriend te mogen blijven volgen door de jaren heen en ik kan u verzekeren dat hij nooit gestopt is met zich in die zin te ontwikkelen.

Ria Vermaas-van Duivenboden

Joop Brons

10 december 1928 -

1 september 2020

Joop is gedurende ruim 40 jaar organist geweest bij onze vieringen. In 2011 werd hij benoemd tot lid van verdienste van onze vereniging. Joop was een zeer flexibele organist, en was in staat om zonder enige voorbereiding muziek te transponeren. Dit was vaak nodig omdat het orgel anders gestemd staat dan de piano. Hij heeft ons jarenlang vermaakt met zijn originele, grappige en razend knappe modulaties.

Hij heeft tot op zeer hoge leeftijd bij ons gespeeld tot een herseninfarct dat onmogelijk maakte. Bij zijn afscheid in 2013 kreeg hij een minutenlange staande ovatie van de gemeente.

We gedenken Joop met dankbaarheid en respect.

De dankdienst voor zijn leven vond plaats op zaterdag 5 september in zijn geliefde Hooglandse kerk.

Connie van Veenendaal

1937 - 2020

Op 29 augustus is Connie op ruim 83-jarige leeftijd overleden. Connie was samen met haar man Lout een zeer trouwe en betrokken bezoeker van onze vieringen. Wij gedenken Connie met genegenheid en respect. We wensen de familie veel sterkte in deze verdrietige tijd met het verlies van hun geliefde "levenspartner, bonusmoeder, oma, zus, vriendin en levensgenieter".

Jan de Bruijne

Leiden, 15 mei 1937

Leiden, 3 oktober 2020

Jan kwam uit een vanouds Leidse huisartsenfamilie en was zelf ook een bekende en zeer geziene huisarts.

In de Ekklesia was Jan een trouwe bezoeker van de vieringen en een meelevende en actieve participant die ook het voortouw nam bij het opknappen van Rapenburg 100.

Op 10 oktober is o.l.v. Jac van der Hoeven in kleine kring afscheid van hem genomen in de Hooglandse kerk.

We gedenken Jan met eerbied, dankbaarheid en grote genegenheid.

In Memoriam Jan de Bruijne

door van enkele leden
van De Witte Vlek waar
Jan lid van was.

Een wijs en sociaal mens is ons ontvallen.

Het overlijden van Jan verdriet mij zeer. Want ik mocht hem graag. Hij bleef betrokken op zijn medemensen. Nodigde me zelfs een keer uit om samen naar een film te gaan - hij vond dat afleiding mij goed zou doen. Hij was altijd optimistisch en vol vertrouwen. Tot het einde toe is Jan de mens gebleven die wij kenden en op wie wij gesteld waren. Moge zijn gedachtenis ons en velen met ons tot zegen zijn!

We zullen hem missen, warm, betrokken en eigenwijs als hij was.

Het heeft mij geraakt dat zo'n bijzonder aardig iemand zomaar plotsklaps uit ons midden wegvalt. Ik heb aan Jan de beste herinneringen ook tijdens ons klussen op Rapenburg 100. Je voelde je bij hem voor honderd procent geaccepteerd, in alle opzichten, ook al ging het wel eens mis met de witkwast. Op een van de avondwandelingen, nog niet zo lang geleden liep ik langs zijn huis en hij kwam naar buiten om mij te vertellen wat er met hem aan de hand was. Ook toen was hij nog positief. Een voorrecht vind ik het hem van zo nabij te hebben meegemaakt in zijn goede doen.

Een bijzonder mooi mens is heengegaan. In de contacten die ik met Jan had, ook buiten de Witte Vlek om, is hij voor mij een voorbeeld geweest. Zijn opgewektheid, zijn positieve instelling, zijn energie, die hij na zijn praktijk besteedde aan het belang van de wijkbewoners hier, het was voorbeeldig. Zijn belangstelling voor je als persoon was hartverwarmend en als je niet beter wist dacht je dat jij de enige was die daarvoor in aanmerking kwam, maar ik wist wel beter. Ik ben bedroefd dat Jan er niet meer is.

Bij zijn afscheid hier bidden we dat hij mag terugkeren tot de Bron van alle leven.

Dat het schitterende Licht van de Kleipoelpolder als een mantel om hem heengeslagen wordt.

Dat al het goede dat hij heeft betekend voor mensen, zijn liefde, zorg en oprechte aandacht voor zovelen, als een kostbare nalatenschap door ons wordt gekoesterd en als besteedbaar inkomen in ons eigen leven mag worden uitgezet om vrucht te dragen.

Dat hij mag rusten in vrede.

Zonsondergang

Vanaf ons landje,
en aan de oever van de Kleipoel
Zag ik de schitterende, rode waterloper
naar de ondergaande zon.
In mijn opperste verbeelding
zag ik Jezus daarover lopen,
mij uitnodigend voor een ontmoeting met het licht.
Steeds weer maakte ik eenieder die daar met mij was
deelgenoot van dit intens genieten.

Jan de Bruijne, 10 april 2020

Jan de Bruijne had een huisje in de Kleipoelpolder aan de Kaag waar hij zomers vaak was. Na zijn dood werd op zijn bureau een envelop gevonden waarop hij het hierboven afgedrukte gedicht geschreven had.

foto: Ingrid Heijnekamp

Stiltewandeling

zaterdag 14 november 2020

10.00 uur

rolstoelvriendelijk

verzamelen:

parkeerplaats Huys te Warmont
Herenweg 139

opgeven bij:

Sytske Wiersma:
sytske.wiersma@ziggo.nl

In deze lastige tijd waarin zo veel niet kan, willen wij graag maandelijks een stiltewandeling aanbieden. We lopen buiten, om ons heen is er veel ruimte en lucht, wij houden afstand van elkaar en zwijgen veel.

En wij lopen samen. Met elkaar verbonden door een thema dat we meenemen bij het lopen. En – tegen het eind van de wandeling – met de mogelijkheid tot uitwisseling met z'n tweeën of met z'n drieën.

Deze stiltewandeling is op zaterdag 14 november 2020. Wij ontmoeten elkaar om 10.00 uur op de parkeerplaats van Huys te Warmont in Warmond (aan de Herenweg).

De wandeling is rolstoelvriendelijk.

Bij echt slecht weer gaat het niet door.
En natuurlijk is in deze tijd alles onder voorbehoud.
Je kunt je opgeven bij Sytske Wiersma:
sytske.wiersma@ziggo.nl

Met vriendelijke groet,

Willemien, Sytske en Christiane

AFGEELAST

DUURZAAMHEID

Marinus Boezem
De Groene Kathedraal, Almere, 1996
Foto: Vincent Wigbels

Vier woensdagavonden in de Lokhorstkerk Pieterskerkstraat 1 - aanvang 20.00 uur

voor livestream:
[zie de website](#)

voor info en aanmelding:
lezingen@ekklesialeden.nl

woensdag
18 november

Hans Opschoor

hoogleraar milieu-economie ontwikkelingsvraagstukken aan de VU

Na ons geen zondvloed

De milieudruk vormt een veelkoppig probleem. In het debat erover heerst verwarring en polarisatie; vaak wordt gefocust op de materiële dimensies ten koste van diepere wortels. *Hoe begrensd is de ruimte voor milieugebruik?* Wie bepaalt dat? Hoe kunnen we de duurzaamheid van ons gebruik daarvan proberen te borgen? Er wordt een denkkader gepresenteerd dat ook de volgende twee avonden gebruikt zal worden.

woensdag
25 november

Jan Boersema

hoogleraar grondslagen milieuwetenschappen aan de Universiteit Leiden

Hoe groen is de vooruitgang?

Zorg voor de natuur moet ingebed worden in onze levensbeschouwing. Ons gedrag moet, oog in oog met de onrustbarende aantasting van de biodiversiteit, grondig veranderen. Zo'n verandering is alleen kansrijk als we duurzaamheid niet alleen als een technisch/economisch vraagstuk, maar ook als een levensbeschouwelijk vraagstuk zien. Christendom en Verlichting hebben een bondgenootschap gesloten als het gaat om een krachtig vooruitgangsgeloof. Dat vraagt om correctie. *Er is een ander verhaal nodig.* Wat dient zich daarvoor aan?

In gesprek met:

**Hans Opschoor
& Jan Boersema**

woensdag 2 december **Wat staat ons te doen?**

Afronding van de eerdere discussies en uitdieping van de levens- en wereldbeschouwelijke wortels van de onduurzaamheidsproblematiek en de analyse en aanpak daarvan. Nieuwe levensstijlen, een groene en meer circulaire economie, andere aansturings- en beschermingsmechanismen: wat kunnen wij in zijn algemeenheid doen?

woensdag 9 december **Hoe maak je dromen waar?**

**Tjitske Veldkamp
Ckees van Oijen**

Hoe krijg je mensen in beweging voor de energietransitie? Hoe ga je van idee naar plan? Het *Ideecafé* neemt de mondiale duurzaamheidsdoelen als inspiratie voor lokale initiatieven. Bewonersinitiatief *Duurzame Energie Merenwijk* biedt wijkbewoners praktische hulp bij het nemen van maatregelen en zoekt coöperatieve en duurzame oplossingen in de wijk. De invoering van de Omgevingswet en wat dat voor bewoners en burgerinitiatieven betekent komt ook aan de orde.

Bonhoeffer – 'Wie ben ik?'

**Muziektheatervoorstelling
door Kees van der Zwaard**

**donderdag 3 december 2020
20.00 uur, Marekerk.**

Dit is een activiteit van de
Marekerk, de LBG en de Ekklesia

Te volgen via livestreaming
zie website Ekklesia Leiden

Op 5 mei 2020 was het 75 geleden
dat de Tweede Wereldoorlog was
afgelopen. Toen vierden wij de
vrijheid.

Op 9 april 2020 was het 75 jaar
geleden dat Dietrich Bonhoeffer
zijn leven gaf voor die vrijheid.

Dietrich Bonhoeffer was een
predikant in Duitsland, die mee-
deed aan een aanslag op Hitler.
Hij werd opgepakt, veroordeeld
en op 9 april 1945 opgehangen,
39 jaar oud.

Hij deelde zijn onverzettelijkheid
met moderne heiligen als Etty
Hillesum, Martin Luther King
en Nelson Mandela.

In antwoord op de vraag '**wie ben
ik?**' vocht hij tegen zichzelf, met
God, voor vrijheid, in de gevangene-
nis met de dood voor ogen, om
overgave, om liefde.
In brieven en gedichten deed hij
daarvan verslag.

In de door Cilia Hogerzeil geregis-
seerde muziektheatervoorstelling
'Bonhoeffer – Wie ben ik?' volgt
Kees van der Zwaard hem op zijn
zoektocht. Tastend vanuit het besef
dat elk mens zijn of haar eigen ant-
woord leeft op die vraag 'wie ben
ik?'.

Hij speelt samen met alt-violiste
Roosmarijn Tuenter. Zij zal een te-
genstem componeren en improvi-
seren. En zij zal als Maria von
Wedemeyer, de geliefde van Bon-
hoeffer, onbereikbaar nabij zijn.

De intelligentie van het hart is een boek
om tot een dieper begrip te komen van
het leven. De Jezus Gestalte, even live
terug op aarde, stelt in een diepgaand
gesprek met de Amerikaanse kunstena-
res Glenda Green, dat de mensheid op
een kantelpunt staat. Wij dreigen onszelf
en de wereld te vernietigen, doordat we
de structuren van het verstand te veel
macht hebben gegeven. Hij nodigt ons
uit om onze verantwoordelijkheid te ne-
men en door een mega sprong in be-
wustzijn terug te keren naar de hogere
intelligentie van het hart. Een recept te-
gen doemdenken en (ver)oordelen.

Onze columnist Hans
Feddema vraagt aandacht
voor een boek over Jezus
dat door hem geredigeerd
is.

Het is vertaald door Patri-
cia Sekhuis. Zij woonde tot
haar overlijden in mei van
dit jaar af en toe onze vie-
ringen bij.

Oorspronkelijke titel: Love without end,
door Glenda Green 2006, vertaling Patri-
cia Sekhuis 2020 redactie dr. Hans Fed-
dema.

Paperback € 24,50
ISBN 9789082999464

E-book € 8,50, ISBN 9789082906431

**In de zondagse vieringen gaan
we . . .**

Verder op het spoor van Bonhoeffer

29 november Marcel Barnard
Een Christus-belijdende kerk nu?

6 december Jaap Smit
Verzet en overgave

13 december Maria Draaijers
Spirituele ontwikkeling Bonhoeffer

20 december Jan Delhaas
Kunst als gedachtenis

De vieringen zijn bij te wonen in
de Hooglandse kerk om 12 uur na
aanmelding en te zien op YouTube.

Feddema actueel

HOE MET HET COMLOTDENKEN OM TE GAAN?

Met het complotdenken gaat het op en neer. In deze tijd lijkt het weer een hype te worden. Centrale maatregelen om 't coronavirus er onder te houden, roepen van bepaalde zijde weerstand op onder het motto 'mijn vrijheid is in het gedrang'.

Het raakte me voor het eerst, toen tijdens het presidentschap van Bush jr. bij de instorting van de Twin Towers op 'nine-eleven' uit bepaalde kringen de verdachtmaking werd geuit, dat de opdracht van dit geweld uit de kring van de Amerikaanse machthebbers kwam. Ik had toen veel journalistieke contacten en begreep al gauw dat de Amerikaanse oppositie, dus de Democraten, als dat waar was, gehakt van Bush en zijn ministers zouden hebben gemaakt. Toch bleven velen erin geloven, ook hier in Europa. Zo herinner ik me ook iemand van het 'Filosofisch Café Leiden' (dat ik met sprekers van buiten en een opkomst van rond de vijftig mensen maandelijks mocht leiden), die heilig geloofde in het complot rond nine-eleven en in andere soortgelijke theorieën. Er zou sprake zijn van een 'deepstate', die ongemerkt de touwtjes in handen heeft. Hij zei zich vooral op YouTube etc. te oriënteren.

Op het moment dat ik dit schrijf, lees ik in een Volkskrant-artikel hierover, dat het bij complottheorieën vooral gaat om 'twijfel zaaien'. Dat denk ik ook, maar het is opvallend hoe fanatiek degenen zijn die in hun kennissenkring dat vreemde denken tot uiting brengen. Ze geloven er duidelijk zelf ook in. Hoe dat alles te duiden? Onze tijdgeest staat niet los van maatschappelijke veranderingen, zoals gewij-

zigde relaties van het individu jegens de stam, de natie of het volk, het dorp en de kerk. Dat het individu zich van die gemeenschappen wat losser heeft gemaakt, kan men een positieve ontwikkeling noemen, in zoverre dat het individu voor zijn leven meer op eigen benen gaat staan en filosofisch-religieus meer naar zijn innerlijke (hogere) 'ik' luistert.

Maar in een democratie, waarin mensen samen het gezag kiezen, kan dit op zich goede proces van *individualisering* ook doorschieten. Bijvoorbeeld door te zeggen dat gezag per definitie fout is, ja dat onafhankelijke journalisten, parlementariërs en rechters allemaal niet deugen. Dat er in hogere kringen zelfs sprake zou zijn van een pedofiëlnetwerk, kom ik in mijn kennissenkring gelukkig niet tegen. Maar dat bijna alles fout zou zijn, niet alleen in de journalistiek, maar ook in de wetenschap en de kunst, horen we zelfs van populistische parlementariërs, helaas. Het denken is op zich vrij, maar ik zou wel vriendelijk stelling nemen, als je ziet dat iemand in alle ernst zo'n complottheorie verkondigt, zeker als dit door parlementariërs gebeurt. Vrijheid en democratie zijn een groot goed, maar er zijn grenzen. Veel oordelen en veroordelen is helaas 'in'. Steeds anderen open of stiekem via een leugen de schuld ergens van geven, is een vorm van verwerpelijk zondebok-mechanisme. We lijken in een aparte overgangstijd te leven. Is het nu niet meer dan ooit zaak juist liefdevol en in compassie met elkaar om te leren gaan?

Hans Feddema

Hebt u van dit nummer genoten? Of hebt u zich geërgerd? Of wilt u in gesprek met een auteur? Geef het op bij de redactie: hn@ekkesialeiden.nl

VOLGEND NUMMER

Het volgende nummer van de Hooglandse Nieuwe zal verschijnen op **zondag 20 december 2020**

Het thema van dat kerstnummer is:

Belevenis

Volgens het woordenboek kan dat zijn: een aangrijpende ervaring, een avontuur, een emotie of gebeurtenis, een happening, lotgeval, ontmoeting, wederen of een zonderlinge gebeurtenis. Toegespitst op deze tijd kan dat zijn: Hoe beleef je kerst, corona, de natuur, de kunst, wandelen of fietsen, etc.

U kunt meeschrijven door een stukje in te sturen naar de Hooglandse Nieuwe. U kunt maximaal 600 woorden gebruiken. Een foto er bij wordt op prijs gesteld.

Kopij uiterlijk inzenden op zondag 6 december naar: hn@ekkesialeiden.nl

Terwijl met Pasen de Hooglandse kerk leeg was, sprak Christiane van den Berg op het eiland Strengen de zegen uit.

Te zien op:

<https://www.ekkesialeiden.nl/12-april-paasmorgen-christiane-van-den-berg/>

Viering op zondag 27 september toen de Hooglandse kerk nog honderd mensen mocht ontvangen.

Op zondag 6 september maakt de Schola zich verspreid zittend gereed voor de viering.